

Наталія СЕМЕНЮК

кандидат філософських наук,
доцент кафедри екології Хмельницького
національного університету

Ключові слова: людина, освіта, безперервна освіта, суперечність.

Головними проблемами розвитку національної системи безперервної освіти є не тільки невідповідність нормативним ініціативам держави в освітній сфері, а й неготовність державного апарату ці ініціативи реалізовувати. Значною проблемою безперервної освіти є невизначеність і неструктурованість основних системотворчих суб'єктів, здатних ефективно розвивати загальнонаціональну систему освіти впродовж життя. Проблемою української системи освіти також є невідповідність навчальних і наукових програм вимогам сучасного виробництва й економіки. З огляду на ці проблеми важливо визначити основні напрями розвитку правового поля безперервної освіти з метою розв'язання притаманних їй суперечностей і формування концептуально-теоретичного прогнозу її розгортання.

УДК 37.018.4(083)(094.5)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

© Семенюк Н., 2013

к свідчить досвід розвинених країн, безперервна освіта є конкурентоспроможною лише за умови високої інноваційності, що означає швидке реагування на змінні цивілізаційні та економічні умови її функціонування, до чого, як свідчить практика, наша держава та її громіздка бюрократична система, зокрема в освітній сфері, не готові. А це, своєю чергою, призводить до декларативності більшості нормативно-правових ініціатив у цій сфері. «Формування інноваційного суспільства через розбудову систематизованої інноваційної освітньої діяльності в Україні врегульовано відповідною нормативно-правовою базою, однак вона є скоріше декларативною і не забезпечує правового поля для інноваційної діяльності. Наприклад, покладаючи на себе обов'язки фінансової підтримки інноваційних проектів, стимулювання комерційних банків та інших фінансових установ, які кредитують інноваційні проекти, встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності, підтримки функціонування і розвитку інноваційної інфраструктури тощо, держава на практиці не здатна забезпечити їх реалізацію, відповідно й галузь освіти по-

збавлена можливості продукувати інновації» [9, 14]. Отже, головною суперечністю інноваційного розвитку національної системи безперервної освіти є невідповідність нормативних ініціатив держави у цій сфері мірі готовності того ж державного апарату ці ініціативи реалізовувати. А це руйнує інноваційну структуру розвитку українського суспільства й освіти, адже будь-яка інновація потребує свого динамічного втілення та реалізації.

Існують і інші суперечності внутрішньо-освітнього характеру, що, зокрема, виявляється у невідповідності багатьох навчальних компонентів функціонування навчальних закладів тим реаліям, які існують у сучасній економіці, науково-технологічній сфері та світовій політиці. «Впроваджуючи інноваційну компоненту в навчальний процес слід враховувати реалії українського суспільства, адже вони зумовлюють появу певних труднощів при її реалізації: а) відмінність між предметом і способами вивчення матеріалів – наукова думка ґрунтується на практичних матеріалах, одержаних в реальній економіці, проте освіта займає консервативну позицію; б) наукові ідеї випереджають розвиток освіти і не можуть бути інтегровані в освітню систему; в) відсталість виробництва, застарілі принципи якого не входять у діалог з освітньою системою і науковою думкою» [8, 27]. Враховуючи такі суперечності вітчизняної системи безперервної освіти з соціально-економічними реаліями сучасності, надзвичайно важливо на законодавчому рівні забезпечити навчальним установам можливість самостійно впроваджувати педагогічно-технологічні інновації, що надасть змогу ефективніше реагувати за допомогою відповідних навчальних засобів на динамічні реалії сучасної інформаційно-знаннєвої та технологічно-інноваційної економічної та виробничої сфери.

Ще однією специфічною колізією, яка існує на терені пострадянських держав і яку надзвичайно складно розв'язувати тільки законодавчими засобами, є відсутність попиту на інтелектуальний потенці-

ал фахівців у державі та вітчизняному бізнесі, які в гонитві за швидкими прибутками перетворюють Україну на країну третього світу, на сировинний та споживацький придаток розвиненого світу, знищуючи при цьому майбутній добробут та інтелект нації. «Склалась парадоксальна ситуація: в той час, як весь світ нарощує інтелектуальний потенціал і зростає цінність наукової інформації, в Україні найбільш підготовлена частина суспільства відкину-та на межу жебрацтва. Це стосується і людей, і всієї системи матеріального забезпечення науки, університетів, коледжів, ліцеїв, середніх шкіл тощо. В результаті національні пріоритети, а відповідно й безпека країни, стає під загрозу. Як наслідок деградує система освіти» [10, 62]. У сучасному світі національна система освіти вважається одним із ключових фундаментальних елементів вибудовування структури національної безпеки, усвідомлення чого досі не з'явилося в українського політикуму. Тільки законодавче визнання цього концептуально-системотворчого принципу, а також його конкретизація щодо різних видів освіти, зокрема і безперервної, здатні будуть зрушити з місця процес інноваційного розвитку та конкурентного самоствердження української системи освіти на європейському та світовому рівнях.

Ще однією проблемою та суперечністю безперервної освіти, які не охоплюються чинним законодавством, є невизначеність та неструктурованість основних системотворчих суб'єктів, які здатні ефективно розвивати загальнонаціональну систему освіти впродовж життя. Необхідним, на нашу думку, є розширення суб'єктів надання послуг освіти дорослих, адже жодне міністерство та жодна галузь промисловості за наявних загальнодержавних економічних проблем не може самотужки забезпечити якісного післядипломного навчання на масовому рівні. Причини відомі:

- обмеженість ресурсів: фінансових, кадрових;
- технологічне відставання від світового рівня;

- відсутність державних дотацій для післядипломної освіти;
- відсутність законодавчої бази в галузі післядипломної освіти на державному рівні;
- відсутність державного контролю з питань якості та методологічного забезпечення післядипломної освіти [11, 35].

Головним негативним наслідком такого стану післядипломної освіти є дисбаланс між попитом та пропозицією кадрів на ринку праці України в умовах зростання економіки. Здобувачі висококваліфікованих кадрових вакансій за своїм рівнем не відповідають вимогам працедавців, а робочі кваліфікації не влаштовують тих, хто шукає робоче місце. За оцінками спеціалістів кадрових агентств і керівників підприємств різних галузей виробництва, на ринку ресурсів праці існує проблема браку технічних, економічних, управлінських кадрів. Така ситуація є об'єктивною щодо технічних спеціальностей, що пояснюється десятилітньою стагнацією виробничого сектора, але щодо економістів та управлінців може бути пояснена тільки недостатньою ефективністю функціонування системи післядипломної освіти. «На засіданні секції післядипломної освіти й науки України 22 лютого 2006 року, в якому взяли участь керівники відомих закладів післядипломної освіти, був запропонований для обговорення проект Закону України «Про післядипломну освіту», який так до цього часу і не прийнятий. Прийняття нормативно-правового акта, що врегулює проблемні питання післядипломної освіти, як складника системи освіти України та як необхідної передумови безперервної освіти є обов'язковим» [11, 35]. Поки що нормативно-правове забезпечення безперервної освіти залишається на рівні загально-концептуальної термінології та політично-бюрократичних декларацій. Згідно з чинним законодавством, «післядипломна освіта спеціалізоване вдосконалення освіти і професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціаль-

ності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду» [4]. Очевидним нині є те, що існує нагальна необхідність нормативно-правового впорядкування сфери освітніх послуг для дорослих, що, на нашу думку, є також чітким імперативом часу, спрямованим у майбутнє, адже перспектива будь-якої освітньої системи полягає у випереджально-інноваційному розвитку.

Визначивши ключові суперечності безперервної освіти, які не охоплюються чинним законодавством, звернемося до формулювання основних напрямів розвитку правового поля безперервної освіти, що дасть нам можливість здійснити концептуально-теоретичний аналіз прогнозу розвитку безперервної освіти. У цьому аспекті важливо всім суб'єктам українського освітнього простору усвідомити необхідність постійно працювати на перспективу, зокрема забезпечуючи інноваційно-прогресивний розвиток безперервної освіти засобами законотворчої діяльності. «Необхідним є створення і розвиток законодавчо-нормативної бази освіти дорослих. Необхідно розробити і прийняти закон України про освіту дорослих, який би передбачав: інституціалізацію освіти дорослих як самостійної і провідної сфери розвитку всієї освіти в країні; економічне забезпечення створення, функціонування та розвитку освіти дорослих за рахунок виділення коштів державного бюджету, підприємств, суспільних фондів та організацій, служби зайнятості; економіко-правове забезпечення діяльності навчальних закладів сфери освіти дорослих; юридичні, соціальні, економічні аспекти процесу навчання дорослих (оплата, кредити, права й обов'язки учасників процесу навчання, стандарти, економічні й соціальні результати тощо); узгодженість з іншими законодавчими актами України, а також із законами інших країн у галузі освіти дорослих. Дію цього закону треба забезпечити прийняттям низки підзаконних актів» [7, 12]. Безумовно, перспективи розвитку національної системи безперервної освіти стануть набагато прозорішими та зро-

зумілішими тільки за умови законодавчо-кодифікаційного закріплення основних правил та стандартів надання освітніх послуг у рамках системи освіти впродовж життя.

На нашу думку, у процесі підготовки перспективно-орієнтованого законодавчого базису для розвитку безперервної освіти в Україні необхідно, насамперед, визначити ключові орієнтири становлення і функціонування майбутньої інноваційної системи освіти дорослих. Спеціалісти у сфері правового забезпечення перепідготовки кадрів та підвищення їхньої кваліфікації виокремлюють такі проблемні напрями, що потребують негайного розв'язання в рамках національного законодавства:

1) здійснення навчання відповідно до державних та міжнародних освітніх стандартів і вимог ринку праці;

2) підвищення обсягів підготовки та перепідготовки, необхідних для задоволення поточних і перспективних потреб виробництва;

3) забезпечення економічних, соціальних, інформаційно-методичних, матеріально-технічних і фінансових засад розвитку системи перепідготовки та підвищення кваліфікації;

4) нормативно-правове забезпечення організації науково-методичного та нормативного функціонування;

5) удосконалення організаційної структури управління системою навчання;

6) розширення взаємозв'язків роботодавців із професійними навчально-виховними та вищими навчальними закладами різних форм власності для здійснення на їх базі професійного навчання працівників;

7) забезпечення економічної зацікавленості підприємств у своєчасній перепідготовці та підвищенні кваліфікації вивільнюваних працівників з метою подальшого працевлаштування їх на цьому підприємстві;

8) забезпечення професійного навчання працівників відповідно до попиту на ринку праці на основі державного класифікатора професій;

9) створення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, які залучатимуться до організації професійного навчання; підготовка типових навчальних планів, програм, підручників, навчальних і методичних посібників, дидактичних матеріалів для навчання та забезпечення їх тиражування;

10) розроблення та впровадження заходів щодо економічної зацікавленості навчальних закладів, підприємств, установ і організацій у якісному здійсненні підвищення кваліфікації та перепідготовки;

11) організація міжнародного співробітництва у сфері перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників для обміну досвідом роботи [2, 204–205].

Отже, з урахуванням безлічі перспективних напрямів розвитку системи української безперервної освіти, які потребують негайного нормативно-правового забезпечення для реалізації, необхідним нині є прийняття окремого закону чи кодифікаційної групи законів, які б визначили та врегулювали основні інституціональні та регулятивні принципи діяльності в сфері освіти дорослих з орієнтацією на її подальший інноваційний розвиток.

Важливим перспективним напрямом розвитку нормативно-правової бази української системи безперервної освіти є всебічне забезпечення права працівників на отримання освітніх послуг на будь-якому етапі професійної діяльності чи фахового вдосконалення власної кваліфікації. Окрім того, підвищення кваліфікації, на нашу думку, має стати обов'язковим для спеціалістів різного рівня, що й визначатиме значною мірою їхні професійно-кар'єрні траєкторії. «Необхідно розширити права та відповідальність працівників щодо підвищення своєї кваліфікації. Підвищення кваліфікації слід включити у коло службових зобов'язань усіх працівників, у такому разі цей обов'язок матиме правовий характер, невиконання якого може спричинити дисциплінарну відповідальність. Водночас працівникам, які успішно і старанно виконують свої службові обов'язки,

має бути надана можливість вибору форми підвищення кваліфікації. Відмову працівника без поважних причин від підвищення кваліфікації необхідно розцінювати як порушення трудової дисципліни. Отже, підвищення кваліфікації необхідно вважати не лише правом працівника, а й юридичним обов'язком, складовим елементом трудових правовідносин» [1, 205]. У новому законодавстві, що регулюватиме відносини суб'єктів безперервної освіти, обов'язково слід передбачити стимулювальні та зобов'язувальні механізми щодо необхідного професійно-освітнього вдосконалення працівників і спеціалістів в тій чи тій формі (підвищення кваліфікації, різноманітні курси, перепрофілювання тощо).

Значною проблемою української системи освіти, яку необхідно розв'язувати, якщо ми хочемо розвиватися і мати певну перспективу у справі вибудовування сучасної системи безперервної освіти, є невідповідність навчальних і наукових програм вимогам сучасного виробництва й економіки. Одним із ефективних засобів розв'язання цієї проблеми, на нашу думку, було б прив'язування на нормотворчому рівні діяльності навчально-наукових установ до потреб ринку праці, і національного, і глобального. «Не визначені, на жаль, реальні потреби загальнодержавного та регіональних ринків праці. Майже половина вищих навчальних закладів не проводить науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки. На державні програми, в яких беруть участь вищі навчальні заклади, припадає лише близько 20 %. На ці питання звертається особлива увага. Кожний навчальний заклад, особливо вищий, має стати науковим осередком. Обмежуються права вищих навчальних закладів на здійснення фінансово-господарської діяльності, що не дає можливості залучати додаткові джерела фінансування для підвищення заробітної плати працівникам, придбання техніки, обладнання, літератури тощо, розміщувати тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках. Автономія вищих навчальних закладів розвивається повільно і фактич-

но є суто формальною. Потребує належного розвитку і набуття нового демократичного характеру та змісту громадське самоврядування у сфері освіти» [6, 17]. Весь цей комплекс проблем та потреб національної системи освіти можна було б розв'язувати завдяки розширенню нормативно-правової бази діяльності безперервної освіти. Саме система безперервної освіти, заснована на прозорих нормативно-правових принципах, у перспективі здатна, на нашу думку, розв'язувати безліч проблем, притаманних сучасному стану розвитку української системи освіти.

Перспективи розвитку системи освіти впродовж життя, незважаючи на декларативне визнання нагальної необхідності її впровадження, у нашій країні залишаються поки що доволі примарними. Існує безліч формально-правових та соціально-економічних перешкод на шляху впровадження нових, інноваційно-прогресивних форм і технологій безперервної освіти. «В Україні існує чимало перешкод розвитку навчання впродовж життя: брак ресурсів через обмежену підтримку з боку держави; недостатність зв'язку між освітою і ринком праці та слабкий розвиток соціального партнерства; брак навичок і знань у викладачів, зумовлений браком ресурсів для підвищення їх кваліфікації. Мережа міжнародних освітніх фондів, що існує в Україні сьогодні, може лише частково допомогти в реалізації освітніх потреб різних груп населення» [5, 617]. Нормативно-правові ініціативи, спрямовані на перспективний розвиток системи безперервної освіти, на нашу думку, мають, насамперед, встановити сприятливе та стимулювальне середовище для урізноманітнення форм надання освітніх послуг дорослим, а також на забезпечення автономного функціонування різноманітних установ, що такі послуги надають.

Загалом нашій державі необхідно визначитися на концептуальному рівні зі стратегією перспективного розвитку нормативно-правової бази формування ефективної національної системи безперервної освіти,

без якої неможливо собі уявити конкурентоспроможну національну освіту європейського рівня. Законодавство має бути орієнтованим на створення умов інноваційно-перспективного розвитку форм і методів надання освітніх послуг дорослим, урізноманітнювати інституціональну структуру системи безперервної освіти, забезпечувати захист прав і обов'язків споживачів відповідних послуг тощо. «З метою реалізації стратегії підготовки фахівців майбутнього нашої державі необхідно: 1) продовжити розвивати інтеграцію України у світовий інформаційний та освітній простори з метою співпраці та перейняття досвіду інноваційного розвитку освіти тих держав, які досягли значних успіхів у цьому процесі; 2) інтенсифікувати використання ІКТ і застосування інтерактивних методів навчання, а також стимулювати тих осіб, які досягли значних успіхів у впровадженні інноваційних складників у навчальний процес; 3) спростити систему здобуття наукових ступенів та спонукати молодь, а особливо студентів, до науково-дослідної діяльності не тільки під час навчання в університеті, а й по його завершенні» [2, 141]. Отже, важливою і актуальною нині є проблема концептуально-теоретичного аналізу основних напрямів розвитку правового поля безперервної освіти, які мають стати і відповіддю на сьогоденні потреби, і визначити основні перспективні контури розви-

тку національної системи освіти дорослих.

Висновки. Окрім окреслених нами вище проблем формування якісно нового нормативно-правового базису безперервної освіти, який сприяв би її інноваційному розвитку, існує і нагальна необхідність формулювання основних концептуально-теоретичних параметрів проблематики прогнозування розвитку безперервної освіти загалом. Адже тільки орієнтуючись у сучасних і перспективних тенденціях динаміки знаннєвого суспільства можна ставати його активним і конкурентоспроможним суб'єктом. «Для практичної реалізації планів стратегічного розвитку економіки та освітньо-наукового комплексу України в сучасних умовах цілковито необхідним є виконання двох завдань: 1) формування уявлень про суспільство майбутнього, його економіку й освітню систему; 2) проведення моніторингу стану освіти і науки в Україні з метою створення спрямованих на позитивний результат планів їх розвитку» [3, 78]. Нині надзвичайно важливо провести загальну ревізію тих застарілих форм і технологічних прийомів, що досі домінують у структурі української системи освіти. Тільки справжній, а не декларативно-спекулятивний аналіз необхідних змін в освітньому просторі нашої держави може сприяти розв'язанню концептуально-теоретичної проблеми прогнозування розвитку української безперервної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Голікова К. О.** До питання підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників в умовах ринкової економіки / К. О. Голікова // Форум права. Науковий журнал. – 2010. – № 4. – С. 202–206.
2. **Гривнак Б.** Проблеми підготовки фахівців майбутнього в контексті побудови в Україні інформаційного суспільства (суспільства знань) / Б. Гривнак // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. – 2012. – № 1 (69). – С. 138–141.
3. **Дзвінчук Д. І.** До стратегії організації безперервної освіти в Україні / Д. І. Дзвінчук // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2009. – № 3 (7). – С. 74–85.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984-III [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.

CITED LITERATURE

1. **Holikova K.** On the issue of advanced training and retraining of workers in the market economy conditions / K. Holikova // Forum of law. Scientific journal. – 2010. – № 4. – P. 202–206.
2. **Hryvnak B.** Problems of training the specialists of future in the context of building the information society in Ukraine (knowledge society) / B. Hryvnak // New pedagogical idea. Scientific methodological journal. – 2012. – № 1 (69). – P. 138–141.
3. **Dzvinchuk D.** On the organization strategy of continuing education in Ukraine / D. Dzvinchuk // Prykarpattia bulletin of Scientific Society named after Taras Shevchenko. Dumka. – 2009. – № 3 (7). – P. 74–85.
4. The Law of Ukraine «On Higher Education» from 17.01.2002, № 2984-III [Web site] // The official website of the Verkhovna Rada of

5. **Кіндратець О. М.** Освіта і сталий розвиток суспільства / О. М. Кіндратець // Гілея : науковий вісник. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Вип. 47. – С. 613–620.

6. **Курко М. Н.** Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / М. Н. Курко. – Харків, 2010. – 40 с.

7. **Нікітчйна С. О.** Розвиток системи освіти для дорослих – економічна і соціальна вимога часу / С. О. Нікітчйна // Вестник СевНТУ. – Серія : Педагогіка. – Севастополь : Севастопольский национальный технический университет, 2008. – Вып. 90. – С. 9–14.

8. **Сова М. О.** Інноваційний розвиток вищої освіти України у контексті соціоекономічних трансформацій / М. О. Сова // Освітologia – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти : мат. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 грудня 2010 р. – К. : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2010. – С. 26–29.

9. **Старовойт О. В.** Економіка знань у стратегії інноваційного розвитку освіти : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10 – філософія освіти / О. В. Старовойт. – К., 2010. – 20 с.

10. **Сухова Н. М.** Освіта XXI століття як втеча від голих знаків порожнечі / Н. М. Сухова // Вісник Національного авіаційного університету. – Серія : Філософія. Культурологія: зб. наук. праць. – К. : Видво Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2010. – № 1 (11). – С. 60–63.

11. **Шаповал Р. В.** Сучасні проблеми та перспективи післядипломної освіти в Україні / Р. В. Шаповал // Європейські перспективи. Науково-практичний журнал. – 2011. – № 1, Ч. 2. – С. 33–39.

Ukraine. — Acces mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.

5. **Kindratets O.** Education and sustainable development of society / O. Kindratets // Hilea : scientific bulletin / head editor V. Vashkevych. — Kyiv : VIR UAN, 2011. — Issue 47. — P. 613—620.

6. **Kurko M.** Administrative law regulation of higher education in Ukraine : doctor of legal sciences self-referent discourse : 12.00.07 — administrative law and procedure, financial law, data protection law / M. Kurko. — Kharkiv, 2010. — 40 p.

7. **Nikitchyna S.** Development of education system for adults — economic and social demand of time / S. Nikitchyna // Sevastopol National Technical University bulletin. — Series : Pedagogy. — Sevastopol : Sevastopol National Technical University, 2008. — Issue 90. — P. 9—14.

8. **Sova M.** Innovative development of higher education in Ukraine in the context of socioeconomic transformations / M. Sova // Osvitology — scientific direction of integrated education knowledge : All Ukrainian Research and Practice Conference materials, December 15, 2010 — Kyiv : Kyiv University named after B. Hrinchenko, 2010. — P. 26—29.

9. **Starovoit O.** Knowledge economy in the strategy of education innovative development : Cand. Sc. {Philosophy} self-referent discourse : 09.00.10 — education philosophy / O. Starovoit. — Kyiv, 2010. — 20 p.

10. **Sukhova N.** Education of XXI century as an escape from the bare vacuum signs / N. Sukhova // National Aviation University bulletin. — Series : Philosophy. Cultural Studies : collection of scientific papers. — Kyiv : National Aviation University «NAU-druk» publishing house, 2010. — № 1 (11). — P. 60–63.

11. **Shapoval R.** Urgent problems and prospects of postgraduate education in Ukraine / R. Shapoval // European prospects. Scientific practical journal. — 2011. — № 1. — Part 2. — P. 33—39.

Дефектологія Особлива Дитина: Навчання і Виховання
2 (66) . 2013
ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 74635
ПЕРЕДПЛАТІТЬ на 2013 рік!

Науково-методичний журнал
Друкуються матеріали з проблем спеціальної педагогіки, висвітлюються технології корекційно-компенсаторного навчання, виховання і розвитку дітей з особливими потребами, технології соціально-психологічної роботи з їхніми батьками
Виходить 4 рази на рік. Передплатна ціна на рік 242,04 грн

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 74635

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук з педагогічних і психологічних наук